

सलग तिसऱ्या वेळी भारता-चे पंतप्रधान झालेले श्री. नरेंद्र मोदी अमृतमहोत्सवी वर्षामध्ये प्रवेश करत आहेत. या निमित्त-ने देशवासिय त्यांच्या प्रती असलेल्या आपल्या भावना विविध प्रकारे व्यक्त करत आहेत. गेल्या काही काळात आपल्या आसपास घडत असणाऱ्या घटनांच्या पार्श्वभूमीवर श्री. नरेंद्र मोदी यांचे नेतृत्व हा देशासाठी भाग्ययोगच म्हणावा लागेल. श्रीलंकेमध्ये झालेले सत्तांतर, पाकिस्तानमध्ये असणारी अस्वस्थता-अनिश्चितता, धुमसणारा बांगलादेश, नेपाळमध्ये सत्ताधाऱ्यांविरोधात नुकतेच उठवले गेलेले रान, म्यानमारमध्ये चिघळलेला हिंसाचार अशा माध्यमातून एका अर्थाने भारतीय उपखंडामध्ये पूर्णपणे सत्तांतराचे कारस्थान वा षडयंत्र शिजत असताना भार केवळ राजकीयदृष्ट्याच स्थैर्य राखून आहे असे नाही, तर वेगवेगळ्या क्षेत्रांमध्ये प्रगती करतो आहे, म्हणजेच लोकशाहीला बाधक असणाऱ्या इतक्या घटना अवतीभवती घडत असतानाही भारतामध्ये असणारे स्थैर्य ही विलक्षण समाधानाची बाब असून याचे कारण भारतीयांचे लोकशाहीवर असणारे प्रेम आहेच; त्याचबरोबर नरेंद्र मोदींच्या नेतृत्वामध्ये दिसणारी दूरदर्शिता, कुशलता हेदेखील आहे असे वाटते.

अमृतमहोत्सवानिमित्त आपण मोदी यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विचार करतो तेव्हा लक्षात येते की, गेली सुमारे ३९ वर्षे ते राजकारणात आहेत. १९८६-८७ च्या दरम्यान ते राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघातून भारतीय जनता पक्षामध्ये आले. संघाचे स्वयंसेवक असताना आणि त्याही आधी त्यांचा व्यक्तिगत कल आणि जीवनाविषयीचे चतन त्यागाचे, फकिरीचेच राहिले आहे. त्यांची वृत्ती संन्यास, विश्स्त स्वरुपाचीच आहे. अशा मानसिकतेमध्ये राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघासारख्या निःस्वार्थ आणि ‘राष्ट्र सर्वतोपरी’ मानणाऱ्या संघटनेशी त्यांचा संबंध आला. संघाचे प्रचारक म्हणून काम करताना

ते देशाच्या कानाकोपऱ्यात गेले, राहिले. त्यांचा हिमालय वा भारतीय तीर्थक्षेत्रातील प्रवास काहीसा गूढ आहे. पण त्याचा फार विचार न करता बघायचे तर सार्वजनिक जी-वनात वावर सुरू झाल्यानंतर लोकांनी घेतलेले त्यांचे अनुभव ऐकता समजते की, त्यांनी स्वतःविषयी म्हटलेले वाक्यच त्यांची खरी ओळख आहे. श्री. मोदी म्हणतात, ‘मैं क्या... मैं तो फकिर हूँ, कंधेपे झोला लटकाके निकल जाऊंगा...!’ अशी

मानसिकता असणाऱ्या माणसामध्येच लोकांचा विश्वास जकण्याची आणि स्थैर्य निर्माण करण्याची विलक्षण क्षमता आणि शक्ती असू शकते. मोदींमध्ये ती आहे.

...म्हणून समाज मोदींना मानतो

नरेंद्र मोदी गुजरातचे मुख्यमंत्री झाले तेव्हा जनसामान्यांसाठी अपरिचितच होते. संघाच्या कार्यपद्धतीमधील ही एक विलक्षण बाब असून त्यानुसार संबंधित व्यक्ती व्यासपीठावर आल्याखेरीज ओळखणे शक्य नसते. त्यामुळेच प्रचारक असताना त्यांना जवळून पाहिलेल्या, ओळखणाऱ्या लोकांनाही कधी ते मुख्यमंत्री, पंतप्रधान होतील अशी अपेक्षा असण्याचे कारण नव्हते. संघाचे काम करताना ते अत्यंत साध्या ठिकाणी राहत असत. मुक्कामाला असणारे ज्येष्ठ कार्यकर्ते, प्रचारक यांच्यासाठी चहा करण्याचे, भांडीकुंडी घासण्याचे काम ते करत असत. त्यामुळे २००१ मध्ये गुजरातचे मुख्यमंत्री म्हणून त्यांची निवड केली गेली तेव्हा लोकांना धक्का बसला. संघ आणि भाजपाशी परिचित नसणाऱ्या नागरिकांना त्यांच्या निवडीचे आश्चर्य वाटले. मुख्य म्हणजे त्याआधी मोदींजींनी ग्रामपंचायतीची निवडणूकही लढवली नव्हती. अशा वेळी एक माणूस एकदम मुख्यमंत्री होणे ही बाबही वेगळीच म्हणावी लागेल.

२००१ ते २०१४ हा कालखंड गुजरात-चे मुख्यमंत्री या नात्याने त्यांनी अत्यंत यशस्वी रितीने काम केले आणि या राज्याची सर्वांगीण

प्रगती घडवली. त्यानंतरची गेली ११ वर्षे भारताचे पंतप्रधान म्हणून ते काम करत आहेत. ही सगळी कारकीर्द बघून लक्षात येते की, हा माणूस जातो त्या प्रत्येक क्षेत्रामध्ये यशच मिळवतो. निवडणुकीपुरते

बोलायचे तर आज तरी भाजपा हा एकमेव असा पक्ष आहे, जो एखादी सहकारी संस्थेची निवडणूक असली तरी लोकसभेची निवडणूक असल्यासारख्या ताकदीने आणि गांभीर्याने लढतो. हरणे-जकणे हा एक भाग झाला, मात्र ही तयारी महत्त्वाची असते. उपराष्ट्रपतीपदासाठी झालेल्या ताज्या निवडणुकीमध्ये विरोधकांची काही मते बाद झाल्याचे आपण पाहिले. हे गृहपाट नीट नसल्याचेच दर्शवते. मात्र अशा तुटी दूर करण्यासाठी मतदारांकडून अभिरुप मतदान करवून घेणे, प्रशिक्षण देणे हा भाजपाचा स्वभावच आहे. यातून पक्षाची शिस्त आणि गांभीर्य कळते. यामागे नरेंद्र मोदी यांचा आग्रह, मार्गदर्शन असल्याचेही दिसते. त्यांच्या एकूणच वागण्यामध्ये एक जादू पाहायला मिळते. त्यांचे व्यक्तिमत्त्व विलक्षण प्रभावी आहे. म्हणूनच यशामागे त्यांच्या या व्यक्तिमत्त्वाचा किती वाटा आहे, याचा विचार खरे तर व्हायला हवा. तो वर्ल्ड इकॉनॉमिक फोरम चे संस्थापक प्रो. क्लॉस थाब यांनी केला.

प्रो. क्लॉस थाब हे गृहस्थ गेली ४५ वर्षे जगातील मान्यवर नेत्यांना भेटत असून त्यांचा अभ्यास करत आहेत. यातून हे लोक एवढे श्रेष्ठ नेते कसे होतात, या प्रश्नाचे उत्तर मिळवण्याचा त्यांचा प्रयत्न असतो. याच हेतूने त्यांनी पंतप्रधान नरेंद्र मोदींच्या व्यक्तिमत्त्वाचाही अभ्यास केला आहे. एखादा नेता यशस्वी होण्यामागे काही गुण असतात, हे स्पष्ट करत ते म्हणतात, यशस्वी होण्यामागे संबंधित नेत्याकडे आजूबाजूला घडणाऱ्या घटनांचे संदर्भ जाणून घेत परस्पराना जोडण्याची सारास-रा बुद्धी असावी लागते. तशी ती असेल तर घेतलेले निर्णय फसण्याची, चुकण्याची शक्यता कमी असते. नरेंद्र मोदींकडे ती असल्याचे अनेक पुरावे देता

येतील.

त्यांच्यातील या गुणांम ुळेच आज भारत प्रत्येक क्षेत्रात वेगळी उंची गाठत आहे. आर्थिक क्षेत्रात डिजिटल प्रशासनासारख्या नव्या आणि अशक्य वाटणाऱ्या गोष्टी मोदींनी करून दाखवल्या आहेत.

सर्वसामान्यांना मार्ग दाखवण्यासाठी नेत्याकडे होकायंत्रासारखी क्षमता असायला हवी, हा दुसरा मुद्दा थाब यांनी मांडला आहे. त्यांच्या मते, मूल्य आणि दृष्टीमधून एखाद्यामध्ये ही क्षमता येते. यातच ते भारतीय चतन परंपरेशी संबंधित असणारा आणखी एक पैलू दाखवून देतात. त्यांच्या मते, सत्त्व आणि चैतन्य व्यक्तीमधील मुल्यांना बळ देत असते आणि मोदींकडे ते आहे. यशस्वी होण्यासाठी नेत्याकडे खंबीरपणा आणि त्याच वेळी सहृदयता असण्याचा आणखी एक मुद्दा ते मांडतात, कारण हेदेखील यशाचे गमक असल्याचे त्यांचे म्हणणे आहे. खेरीज त्यांच्याकडे सगळ्यांशी समानतेने वागण्याचा आणि सतत नवनवीन शिकत राहण्याचा विचार असायला हवा, असे ते म्हणतात. मोदी इथेही कमी पडत नाहीत, कारण आज ७५ व्या वर्षीही कोणी त्यांना एखादा नवीन प्रयोग दाखवला तर अगदी लहान मुलाच्या उत्सुकतेने संबंधिताचे म्हणणे ऐकून घेताना दिसतात. दुसरीकडे ते सहृदयी आहेत. अलिकडेच पूरस्थितीची पाहणी करण्यास गेले असताना त्यांचे भावूक होणे आपण पाहिले. तेव्हा एकीकडे हा नेता प्रशासनातील चुकीची गोष्ट कठोरतेने नाकारतो, चुकलेल्या लोकांना वठणीवर आणतो तर दुसरीकडे अतिशय संवेदनशील होत जनतेचे प्रश्न हाताळतो. वरिष्ठ, जुन्या, वडिलधान्या नेत्यांसंदर्भातील त्यांच्या निर्णयातही हे दोन पैलू स्पष्ट दिसतात. वाढते वय बघता त्यांनी मुस्लीम नोहर जोशी, अडवाणी वा यासारख्या नेत्यांना बाजूला करण्यात ठामपणा आहे पण त्यांच्याविषयी

पोषण म्हणजे शरीराच्या वाढीसाठी, विकासासाठी आणि जीवन टिकवून ठेवण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पोषक तत्वांचे सेवन, शोषण आणि वापर करण्याची प्रक्रिया होय. भार-तातील पोषण आहाराची स्थिती समजून घेण्यासाठी ग्रामीण आणि शहरी लोक संख्ये साठी विविध सरकारी योजना, सर्वेक्षणे आणि अभ्यासांद्वारे

तात सुमारे ७० ग्रॅम असा अंदाज होता. प्रथिन स्रोतांच्या विश्लेषणातून आहारात लक्षणीय बदल दिसून आले आहेत. तृणधान्ये हा प्रथिनांचा प्राथमिक स्रोत आहे, ग्रामीण भागात सुमारे ४६-४७ टक्के तर शहरी भागात सुमारे ३९ टक्के प्रथिनांचे सेवन तृणधान्यांमधून होते. या तुलनात्मक विश्लेषणाचे

२०२३-२४ मध्ये, सर्वात कमी प्रॉक्टाइल वर्गासाठी (खर्चानुसार लोकसंख्येच्या खालच्या पाच टक्के) सरासरी दररोज दरडोई वॅलरीजचे सेवन ग्रामीण भारतात १,६८८ किलो वॅलरी आणि शहरी भारतात १,६९६ किलो वॅलरी होते. त्या तुलनेत, वरच्या पाच टक्के खर्च वर्गातील कुटुंबांनी ग्रामीण

स्थिती सुधारणे हा आहे. पोषण ट्रॅकर हा एक डिजिटल प्लॅटफॉर्म आहे, जो अंगणवाडी केंद्रांमधील मुले आणि मातांच्या पोषण स्थितीचा माग-ोवा घेतो. प्रधानमंत्री पोषण शक्ती निर्माण (पीएम पोषण) ही योजना शाळांमधील मुलांना शिजवलेले गरम जेवण पुरवते, ज्याचा उद्देश पोषण पातळी सुधारणे हा आहे. वॅलरीज, प्रथिने आणि चरबी यासारख्या पोषक तत्वांच्या वापराचे प्रतिबिंब त्यामुळे दिसते. लोह, व्हिटॅमिन ए, व्हिटॅमिन बी, व्हिटॅमिन डी आणि कॅल्शियम यांनी युक्त अशा पोषण आहाराची कमतरता ही शहरी भारतात एक सामान्य समस्या आहे. अन्न सुरक्षा ही भार-तातील एक महत्वाची समस्या आहे आणि त्यावर प्रतिबंध म्हणून सरकार हरित क्रांतीद्वारे धान्य उत्पादन वाढवण्यावर लक्ष केंद्रित करत आहे. फळे, भाज्या, धान्ये, डाळी, दूध आणि दुग्धजन्य पदार्थ आणि अंडी, मासे किंवा मसिं यासारख्या पदार्थांचा समावेश संतुलित आहारात असतो. भारतातील पोषण स्थिती सुधारण्यासाठी सतत प्रयत्न केले जात आहेत, परंतु अजूनही अनेक आव्हाने आहेत. सरकार आणि स्वयंसेवी संस्थांद्वारे चालवल्या जाणाऱ्या विविध योजना आणि उपक्रमांद्वारे या आव्हानांना तोंड दिले जात आहे.

शहरी भागात ग्रामीण भागाच्या तुलनेत जास्त फॅट्स असणारे पदार्थ खाळे जातात, असे एका अभ्यासादरम्यान आढळून आले आहे. विशेषतः शहरी भागांमध्ये वॅलरीज, प्रथिने आणि फॅट्सचे सेवन ग्रामीण भागापेक्षा जास्त आहे. याचा अर्थ असा की, शहरांमध्ये राहणारे लोक अधिक चरबीयुक्त आणि वॅलरीयुक्त पदार्थ खातात. यामुळे त्यांचे वजन वाढू शकते आणि हृदयविकारासारख्या समस्या उद्भवू शकतात. शहरी भागात लोकांना फॅट्युक्त पदार्थ, जसे की जंक फूड, फास्ट फूड आणि प्रक्रिया केलेले पदार्थ सहज उपलब्ध होतात. ते विकत घेण्याची त्यांची आर्थिक क्षमतादेखील असते. शहरी लोकांची जीवनशैली अनेकदा बैठीच असते. त्यामुळे त्यांच्या शारीरिक हालचाली कमी होतात आणि फॅट्सचा वापर कमी होतो. शहरी भागात प्रक्रिया केलेले आणि पॅकेज केलेले अन्न मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध आहे. त्यामध्ये चरबीचे प्रमाण जास्त असते. शहरी भागात साखर आणि चरबीयुक्त पदार्थांचे जास्त सेवन केले जाते. त्याम ुळे वजन वाढून हृदयविकाराची शक्यता वाढते. या सर्व समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी जास्त फॅट्सयुक्त पदार्थांचे सेवन टाळावे किंवा कमी करावे. प्रक्रिया केलेले आणि जंक फूड कमी खावे. आ-

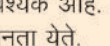
राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे प्रचारक ते देशाचे पंतप्रधान इतका मोठा आणि अविश्वसनीय प्रवास करणारे नरेंद्र मोदी अमृतमहोत्सवी वर्षात पदार्पण करत आहेत. जागतिक पातळीवरील मोठ्या, सन्माननीय आणि द्रष्ट्या नेत्यांमध्ये समाविष्ट असणारे हे नाव आहे. त्यांच्या अंगी अनेक गुणांचा समुच्चय आहेच, मात्र इतके असूनही हा पाय जमिनीवर असणारा नेता आहे. त्यांचे अभिष्टचतन करताना बरेच मुद्दे चर्चेत घ्यावे लागतील.

असणारा वडिलकीचा आदर ही सहृदयता आहे. मोदींकडे कमालीचा संयम आणि सहनशीलता आहे. लोक त्यांच्यावर चिखलफेक करतात, पण ते संयमाने वागतात. विरोधक आपल्या दिशे-ने भिरकावत असलेल्या दगडांचीच मी संरक्षक भत बनवतो, असे ते म्हणतात. मुख्यमंत्री आणि पंतप्रधान म्हणून काम करत असताना गेल्या २४-२५ वर्षांच्या कालखंडाचा विचार केला तर त्यांच्यावर अत्यंत खालच्या शब्दामध्ये आणि वाईट हेतूने झालेली टीका आपण पाहिली आहे. विदेशी माध्यमांनी वा नेत्यांनी असे करणे एक वेळ समजू शकते, पण मोदींवर टीका करणाऱ्यांपैकी अनेकजण आपल्याच देशातील आहेत. ‘मौत का सौदागर’ पासून ‘चौकीदार चोर है’ म्हणत त्यांच्यावर टीका करणाऱ्यांची एकही संधी विरोधकांनी सोडलेली नाही. इतकेच काय पण, त्यांच्या आईसंबंधी अनुद्धार काढण्याचेही त्यांनी सोडले नाही. मात्र इतक्या शिव्या शांतपणे सहन करून, एका अक्षरानेही प्रत्युत्तर न देता काम करत राहण-ारा मोदींसारखा नेता जगाच्या पाठीवर कुठे असेल असे वाटत नाही. असे धैर्य क्रचितच कोणामध्ये असू शकते. त्याचा थोडा भाग आपल्याला देवेंद्र फडणवीसांमध्ये दिसतो. पण ‘अरे’ला ‘कारे’ करण्याच्या माणसाच्या सहज प्रवृत्तीवरही मोदींनी विजय मिळवला आहे. विरोधकांनी न्यायालयाच्या चक्रात अडकवण्यासाठी त्यांच्यावर खोटे खटले भरले. पण मोदी त्यांना पुरुन उरले. त्यांच्यातील हे सगळेच गुण वाखाणण्याजोगे आहेत. अशा या नेत्याला उद्‌दं आयुष्य आणि उत्तम आरोग्य लाभो हीच सदिच्छा.

शहरी आणि ग्रामीण भागातील पोषण आहारात काही मुख्य फरक आहेत. शहरी भागात पौष्टिक आहाराच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी विविध पर्याय उपलब्ध आहेत, तर ग्रामीण भागात पारंपरिक आणि स्थानिक पदार्थांवर अधिक अवलंबून रहावे लागते. लोह, सर्व प्रकारची व्हिटॅमिन्स आणि कॅल्शियमने युक्त अशा पोषण आहाराची कमतरता ही शहरी भारतात एक सामान्य समस्या बनली आहे. त्या निमित्ताने घेतलेला वेध.

हारात फॅट्सचे प्रमाण कमी करण्यासाठी शारीरिक हालचाली वाढवणे, नियमित व्यायाम करणे, सक्रिय जीवनशैली जगणे आवश्यक आहे. यामुळे शरीर तंदुरुस्त राहण्यास मदत होते. संतुलित आणि पौष्टिक आहारात फळे, भाज्या, कडधान्ये आणि प्रथिने यांचा समावेश करणे, जास्त साखर आणि चरबीयुक्त पदार्थांचे सेवन टाळणे याद्वारे शरीराला आवश्यक पोषण आहार मिळवणे आवश्यक आहे. शहरी आणि ग्रामीण भागातील पोषण आहाराच्या पद्धतींमध्ये काही समानता आणि फरक आहेत. शहरी भागात, लोकांना पौष्टिकतेचे महत्त्व अधिक समजते, परंतु जीवनशैलीमुळे आवश्यक पोषक तत्वांची कमतरता जाणवू शकते. ग्रामीण भागात, नैसर्गिक अन्नावर अधिक भर दिला जातो, परंतु जागरूकता आणि अन्नाची उपलब्धता यावर आधारित आहारपद्धती अवलंबल्या जातात. भार-तातील पोषण विज्ञानातील एक आघाडीचे व्यक्तिमत्व असलेले डॉ. कोलुथुर गोपालन यांनी देशातील सार्वजनिक आरोग्य आणि पोषण धोरणाच्या एकात्मिकतेमध्ये महत्त्वपूर्ण योगदान दिले. त्यांनी ५०० हून अधिक भारतीय पदार्थांचे विश्लेषण करून पौष्टिक मूल्ये निश्चित केली आणि भारतीय संदर्भात योग्य आहाराची शिफारस केली. शहरी आणि ग्रामीण भागातील पोषण आहाराच्या गरजा वेगवेगळ्या असल्या तरी, दोन्ही ठिकाणी संतुलित आणि पौष्टिक आहार घेणे आवश्यक आहे. शहरी भागात जंक फूडचे प्रमाण कमी करणे तर ग्रामीण भागात अन्नाची विविधता वाढवणे आवश्यक आहे. हेच सर्व महत्त्वाच्या सर्वेक्षणांचे सार मानता येते.

विशेषतः मुले आणि महिलांमध्ये, ही एक महत्वाची चिंता आहे. शहरी आणि ग्रामीण पोषण स्थिती सुधारण्यासाठी सरकार आणि स्वयंसेवी संस्थांकडून अनेक उपक्रम राबवले जात आहेत. राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालयाने (एनएसओ) ‘भार-तातील पोषण आहार’ हा अहवाल अलिकडेच प्रसिद्ध केला. अहवालात ग्रामीण आणि शहरी भारतात पोषक तत्वांचे सेवन स्थिर आढळून आले आहे. ऑगस्ट २०२२ ते जुलै २०२४ या कालावधीत केलेल्या सतत घरगुती वापर खर्च सर्वेक्षणांवर (एचसीइएच) आधारित भारतीय लोकसंख्येमध्ये वॅलरीज, प्रथिने आणि चरबीच्या दैनिक सेवनाबद्दल तपशीलवार माहिती सादर केली गेली आहे. या अहवालात दोन सर्वेक्षण वर्षांमध्ये ग्रामीण आणि शहरी भागात सरासरी दैनिक दरडोई आणि प्रति ग्राहक युनिट वॅलरीज, प्रथिने आणि चरबीच्या सेवनात मोठ्या प्रमाणात स्थिरता दिसून येते. ग्रामीण भारतात २०२२-२३ मध्ये सरा-सरी दैनिक दरडोई वॅलरीचे सेवन २,२३३ किलो वॅलरीज (केसीएल) होते, जे २०२३-२४ मध्ये किंचित कमी होऊन २,२१२ किलो वॅलरीज झाले. त्याच कालावधीत शहरी भारतात २,२५० किलो वॅलरीजवरून २,२४० किलो वॅलरीजपर्यंत किरकोळ घट झाली.

दोन्ही सर्वेक्षण कालावधीत ग्रामीण भारतात चरबीचे सेवन सुमारे ६० ग्रॅम आणि शहरी भार-

आणि सर्वांसाठी समान आरोग्य परिणाम सुनिश्चित करण्याची माहिती देणे आणि सार्वजनिक आरोग्य धोरण विकसित करणे होय. भारतातील पोषण सेवन अहवालात विविध उत्पन्न गट आणि प्रदेशांमध्ये अन्न सेवनातील प्रगती आणि सततची असमानता अधोरेखित केली आहे. कालांतराने एकूण अन्न-सेवन पातळीमध्ये थोडीशी सुधारणा झाली असली तरी, ग्रामीण आणि शहरी या लोकसंख्येच्या विविध विभागांमध्ये लक्षणीय अंतर कायम आहे. गेल्या दशकात तृणधान्याचा वापर झपाट्याने कमी झाला आहे. अर्थात अंडी, मासे, मांस, इतर अन्नपदार्थ आणि काही प्रमाणात दूध आणि दुग्धजन्य पदार्थांमधून प्रथिनांच्या प्रमाणात वाढ झाल्याने ही घट भरून निघाली आहे.

भागात सरा-सरी दररोज दरडोई वॅलरीजचे सेवन २,९४१ किलोवॅलरी आणि शहरी भागात ३,०९२ किलो वॅलरी नोंदवले. सर्वात कमी आणि सर्वाधिक प्रॉक्टाइल वर्गांमधील अंतर २०२२-२३ च्या तुलनेत किंचित कमी झाले आहे; जे कमी खर्च गटांच्या वॅलरीजच्या सेवनात काही सुधारणा दर्शवते. या काळात भारतातील पोषण सेवन अह-वालात शहरी आणि ग्रामीण अन्न सेवनातील प्रगती आणि सततची असमानता दोन्ही अधोरेखित केली आहे. कालांतराने एकूण अन्नसेवन पातळीमध्ये थोडी सुधारणा झाली असली तरी, लोकसंख्येच्या या दोन विविध विभागांमध्ये लक्षणीय अंतर कायम आहे, जे लक्षित पोषण आणि अन्नसुरक्षा हस्तक्षेपांचे महत्त्व सतत दर्शवते. अहवालातील एक महत्त्वाची निष्कर्ष म्हणजे वॅलरीजचे सेवन आणि घरगुती खर्चाच्या पातळीमधील स्पष्ट संबंध. दरमहा दरडोई वापर खर्च (एमपीसी४) वाढत असताना सरासरी वॅलरीजचे सेवनदेखील वाढते. म्हणजेच वॅलरीजचे सेवन कुटुंबाच्या कल्याणानुसार बदलते. २०१९-२० या कालावधीत ग्रामीण आणि शहरी कुटुंबांमध्ये पौष्टिक आहारात हळूहळू सुध-ारणा दिसून आली आहे. ती अन्नवापराच्या पद्धतीमध्ये मंद पण स्थिर वाढ दर्शवते तर सरासरी दैनिक दरडोई वॅलरी आणि प्रथिनांच्या सेवनात थोडीशी वाढ दर्शवते. भारत सरकारद्वारे चालवलेल्या अभियानांतर्गत ही मोहीम २०१८ मध्ये सुरू करण्यात आली होती. तिचा उद्देश शहरी आणि ग्रामीण भागातील महिला आणि मुलांची पोषण

सातत्याने वाढ दर्शवणाऱ्या भारतीय अर्थव्यवस्थेकडे जगाकडून औत्सुक्याने बघितले जाते. नजिकच्या भविष्यात आपली अर्थव्यवस्था मोठा पल्ला गाठणार असल्याचे सांगितले

जाते. तज्ज्ञजन आपल्या अभ्यासपूर्ण विश्लेषणा-तून विकसित भारताचे चित्र मांडतात. या पार्श्वभूमीवर डॉ. अनिल धनेश्वर यांनी लिहिलेले आणि एपिके पब्लिशर्सने प्रकाशित केलेले ‘विकसित भारत २०४७ (आव्हाने आणि उपाय)’ नामक पुस्तकाची दखल घेणे गरजेचे ठरते. शीर्षकातच विषय स्पष्ट होत असून यामध्ये लेखक २०४७ पर्यंत भारताची वाटचाल कशी राहील, विकसित अवस्थेकडे जाण्यासाठी कोणते मुद्दे कारक ठरतील आणि आगामी काही वर्षांमध्ये जागतिक स्थिती कशा प्रकारे भारताच्या विकासाला पुरक ठरेल या सर्व बाबी सोदाहरण स्पष्ट करताना दिसतात.

लेखक डॉ. अनिल धनेश्वर यांचा जन्म पुण्यातला. शिक्षण, नोकरी आणि पुढे स्वतःचा व्यवसाय असा त्यांचा प्रवास राहिला असून त्यांनी एल.एल.बी., सी.ए.आय.आय.बी (आय.आय.) आणि सी.ए.-स.आर. या विषयात पी.एच. डी. केली आहे. गेली २५ वर्षे त्यांची संस्था बाजारपेठ अहवाल, ग्राहक सेवा सर्व्हे, निर्यात बाज-ारपेठ, सी.एस.आर. प्रकल्पांचे मूल्यांकन, प्रशिक्षण आदी विषयांमध्ये आरबी.आय., बँक ऑफ इंडिया, सिडबी, आय.आय.सी.ए., भारत सरकारचे कॉर्पोरेट व्यवहार मंत्रालय अशा अनेक मोठ्या आणि नामांकित संस्थांसाठी काम करत आहे. कामाच्या निमित्ताने त्यांना भारताबरोबरच जगातील अनेक देशांमध्ये प्रवास करण्याची संधी मिळाली असून प्रत्येक संधीचे त्यांनी सोने केले आहे.

लेखनाची प्रेरणा कोटून मिळाली हे स्पष्ट करताना ते सांगतात, ‘कोविड १९ च्या काळात मोकळ्या वेळेचे काय करायचे हा प्रश्न भेडसावत होता. त्यामुळे सुचले तसे लिहीत गेलो. त्या सुमारास सामाजिक अश्रू, दारिद्र्य, बेरोजग-ारी, लाचलुचपत, बेजबाबदार नागरिक आणि समाज, निष्क्रिय सरकार तसेच नागरी प्रशासन पाहवत नव्हते. पण ते सुधारण्यासाठी आपण काहीच करू शकत नसल्याची बोचही जाणवत होती.

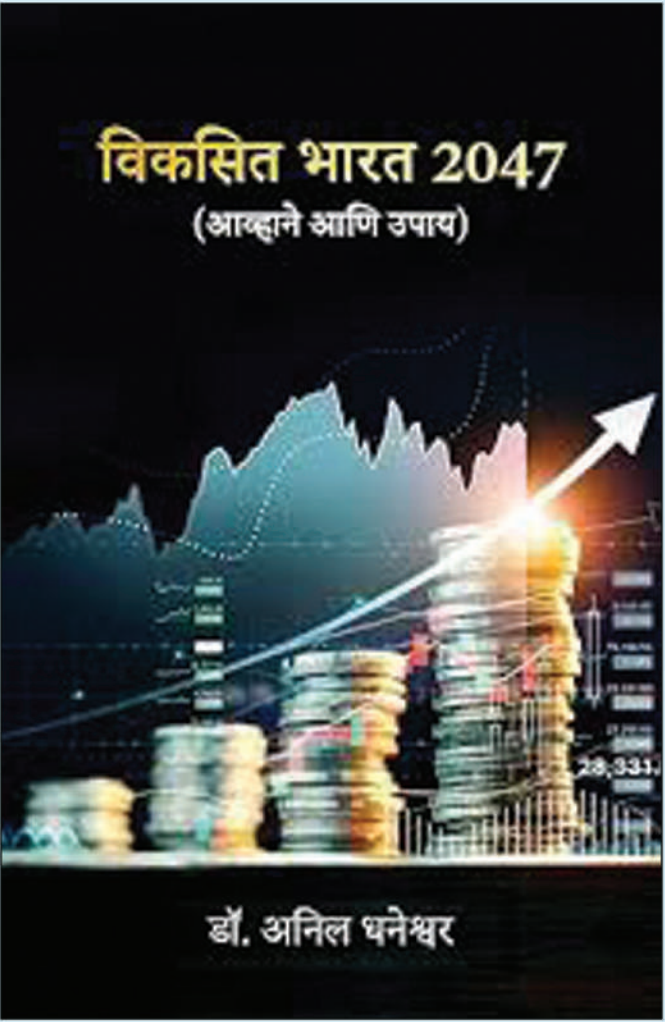
अशा परिस्थितीत अर्थतज्ज्ञ चंद्रशेखर टिळक यांनी काही वृत्तपत्रांशी संपर्क घडवून आणला आणि म.झा. पहिला लेख ‘महाराष्ट्र टाइम्स’मध्ये प्रकाशित

झाला. तो वाचल्यावर त्याच दिवशी सकाळी श्री. शरद पवार यांच्या सहाय्यकांचा फोन आला आणि लगेचच पुण्यात त्यांची भेट झाली. हा पहिलाच मोठा प्रतिसाद लिखाणास उद्युक्त करणारा ठरला..’ अशा रितीने लेखनाकडे वळलेल्या धनेश्वरसरांचे अर्थशास्त्र,

सकाळ’, ‘पुढारी’, ‘लोकमत’, ‘साप्ताहिक सकाळ’ आदी वृत्तपत्रे आणि काही मासिकांमधून प्रकाशित झाले आहेत.

पुढे हे सर्व लेख आणि त्यातील विचार अद्ययावत तसेच एकत्रित करून पुस्तक स्वरूपात प्रकाशित

२०४७ मध्ये महासत्ता बनण्यापूर्वी...

निर्यात, मार्केटिंग, लोकसंख्यावाद, सामाजिक प्रश्न, सी.एस.आर. आदी विषयांवर लिहिलेले सुमारे शंभरपेक्षा अधिक लेख ‘महाराष्ट्र टाइम्स’, ‘सकाळ मनी,’ ‘

करावे, अशी सूचना अनेक वाचकांनी केली. त्यांचे विचार थेअरी स्वरूपात नसून विचार करण्यायोग्य आणि अंमलबजावणी स्वरूपात आहेत. या लेखाद्वारे त्यांनी केलेल्या सूचना सरकार आणि समाजाने विचारात घेतल्या आणि राबवल्यास खूप सकारात्मक फरक पडू शकतो, हे अनेकांना जाणवत होते. लेखकालाही लेखांचा एकत्रित संग्रह अर्थशास्त्र तसेच समाजशास्त्र शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी लाभकारक ठरेल असे वाटले. त्याचबरोबर हे पुस्तकरुपी संकलित स्वरूप स्वयंसेवी तसेच धर्मदाय संस्था, नागरी प्रशासन, सरकारी तसेच खाजगी संस्था यांना अत्यंत लाभदायक ठरेल, अशी जाणीव झाली. हाच ‘विकसित भारत २०४७ (आव्हाने आणि उपाय)’चा आरंभबंद म्हणता येईल.

मुहूर्तमेढ रोवल्यावर रुपरेषा ठरवताना पुस्तक मराठीत लिहायचे ठरले. याचे कारण म्हणजे या विषयावर मराठीमध्ये लिखाण उपलब्ध असले तरी ते पुरेसे नाही. म्हणूनच आपले विचार महाराष्ट्रात जागोजागी पोहोचावे आणि यायोगे सामाजिक, आर्थिक प्रगतीला वेग मिळावा या हेतूने पुस्तक मराठीत लिहिण्याचा विचार निश्चित झाला. वाचकांकडून प्रतिसाद मिळाला तर इंग्रजीमध्ये अनुवाद करण्याचा विचार धनेश्वरसर व्यक्त करतात.

या पुस्तकामध्ये लेखकाने बरेच मुद्दे चर्चेत घेतले आहेत. थोडक्यात, धांडोळा घ्यायचा झाला तर त्यांनी मांडलेली पहिली बाब अर्थव्यवस्थेची सद्यस्थिती आहे. सध्या आपल्या देशाची अर्थव्यवस्था ६.५० टक्के दराने वाढत असून पुढेही हा वेग कायम रा-हणार आहे. त्यातही सरकारने काही धोरणे बदलली, विकासयोजनांवर लक्ष केंद्रित केले तर दर आणि वेग आणखी वाढू शकतो. उदाहरणार्थ, शेतीक्षेत्रात

सुधारणांची गरज असून त्यासाठी मोठा वावदेखील आहे. पायाभूत सुविधा, वीज, गोदामे, नाशवंत माल टिकून राहण्यासाठी केली जाणारी व्यवस्था यासारख्या अनेक गोष्टी सद्यस्थितीत समाधानकारक स्थितीत नाहीत. खरे तर आपला देश अन्नधान्याचे कोठार आहे. म्हणूनच वरील बाबी संवेदनशीलतेने हाताळल्या

विकसनशील अवस्थेकडून विकसित अवस्थेकडे होणारी भारताची वाटचाल लक्षवेधी असून जग त्यावर लक्ष ठेवून आहे. मात्र हे एका रात्रीत घडणार नाही. त्यासाठी खूप काही करावे लागणार आहे. याचेच अभ्यासपूर्व विवेचन असणाऱ्या ‘विकसित भारत २०४७: आव्हाने आणि उपाय’ या पुस्तकाचे अलिकडेच प्रकाशन आले. त्यात लेखक अनिल धनेश्वर यांनी भारताच्या महासत्ता बनण्याच्या प्रव-त्साचा साकल्याने वेध घेतला आहे.

तर चित्र बदलण्यास फार वेळ लागणार नाही, असे मत सर व्यक्त करतात. ते पुढे म्हणतात, आपल्याकडे रस्त्यांची अवस्था बिकट आहे. प्रत्येक धार्मिक पर्यटनस्थळी रोज हज-ारो लोक येत असले तरी खराब रस्ते, पाणी साठत राहिल्याने उद्भवणाऱ्या समस्या गंभीर होत आहेत. त्या सोडवण्यावर लक्ष दिले तर पेट्रोलची बचत, प्रवासाचा वेळ वाचणे, प्रवास सुरक्षित होणे असे अनेक लाभ मिळतील आणि याच गोष्टी विधायक कामांकडे वळव-ता येतील. म्हणूनच २०४७ पर्यंत देशाची आर्थिक स्थिती आमूलाग्र बदलायची असेल तर आपल्याला

या क्षेत्रावर बरेच काम करावे लागेल. केवळ धार्मिक पर्यटनच नव्हे तर एकंदरच कमालीच्या वेगाने वाढणाऱ्या पर्यटनक्षेत्राच्या विकासाकडे लक्ष दिल्यास आर्थिक विकासाला चालना मिळेल. त्यात मेडिकल टुरिझमचा वाढता सहभागही लक्षात घेण्याजोगा आहे. विकसित देशांच्या तुलनेत आपल्याकडे सर्व प्रकारच्या वैद्यकीय सेवा माफक दरात मिळतात. म्हणूनच दंतचिकित्सा, हृदयरोग, किडनी आदी महत्त्वाच्या आणि गुंतागुंतीच्या आजारांवरील उपचार तसेच शस्त्रक्रियांसाठी अनेक परदेशी नागरिक भारतात येण्यास प्राधान्य देतात. इथे अत्यंत कमी दरात या सेवा मिळतात. त्यामुळेच भविष्यातील भारताला आकार देणारा हा मुद्दाही म हत्त्वाचा ठरणार आहे.

सध्याचे युग कृत्रिम बुद्धिमतेचे आहे. ए.आय हा परवलीचा शब्द झाला आहे. तेव्हा प्रत्येक क्षेत्राप्रमाणे या क्षेत्रातही त्याचा कसा वापर करून घेतला जातो, यावर विकासाची पुढील दिशा बऱ्याच अंशी अवलंबून राहणार असल्याचे मत धनेश्वरसर व्यक्त करतात. पुढील विषयाला हात घालताना ते म्हणतात, तरुणांची ६५ टक्के लोकसंख्या ही भारताची सर्वात मौल्यवान मालमत्ता आहे. कारण जगात तीस वर्षांखालील इतका मोठा वयोगट अन्य कोणत्याही देशामध्ये उप-लब्ध नाही. आज अनेक देश आपल्या तरुणवागला

आमंत्रण देताना दिसत आहेत. अलिकडेच भारताने १५०० मुलांना जपानमध्ये पाठवले आहे. तेथील वयस्क लोकांची काळजी घेणे, हेच त्यांचे काम असेल. अशा प्रकारे आपले तरुण विविध देशांमध्ये जाऊ शकतात, कारण आधी उल्लेख केल्याप्रमाणे सगळ्याच देशांमध्ये तरुणांची संख्या कमी आहे तर आपल्याकडे

ती गरजेपेक्षा जास्त आहे. अशा वेळी परदेशा-तील संधीचा लाभ घेणाऱ्या युवक-युवतींना चांगला रोजगार मिळतो आणि परकीय चलनाची गंगाजळी वाढते. आज अमेरिका, युरोपमधील बहुसंख्य देश लोकसंख्या मोठ्या प्रमाणात कमी होण्याच्या चिंतेचा सामना करत आहेत. देशाचा गाडा हाकण्यासाठी त्यांना तरुण रक्ताची मोठी गरज आहे. जसे की, ट्रकचालक म्हणून परदेशात युवावागला मोठी मागणी आहे. तेव्हा बांधकाम, खाणकाम, टॅक्सीचालक, ट्रकचालक, म ेट्रोचालक म्हणून काम करण्यासाठी भारतीय कामगार या देशांमध्ये गेले तर एकीकडे बेरोजगारीचा प्रश्न सुटेल

तर दुसरीकडे विकासाला वेगळी दिशा मिळू शकेल. या मार्गानेही २०४७ पर्यंतचा आर्थिक विकासाचा टप्पा चांगल्या प्रकारे गाठता येईल. या संधी साधल्या तर भारत हे जगाचे उद्योग केंद्र होऊ शकेल. यापुढे आपण जगाला ऑटोमोबाईल, तयार कपडे, कापड, कृत्रिम बुद्धिमत्ता, रसायने, औषधोत्पादन हे सगळे पुरवणार आहोत.

थोडक्यात, भारतीही अर्थव्यवस्थेचे सध्याचे स्वरूप सकाळी नऊच्या उन्हासारखे आहे, असे लेखकाचे म्हणणे आहे. पण २०४७ मध्ये ही स्थिती डोईवर आलेल्या सूर्यासारखी होईल. याचा अर्थ असा की, दुपारी बारा वाजताचे ऊन सगळीकडे समान पडते. त्याची प्रखरताही जास्त असते. सावली नसते. तेव्हा लवकरच आपली अर्थव्यवस्थाही तेवढी प्रखर होणार असून देश दारिद्र्यमुक्त होईल, अशी आशा आणि विश्वास ते व्यक्त करतात. त्यांचे याविषयीचे अधिक अभ्यासपूर्ण आणि सखोल विवेचन समजून घेण्यासाठी ‘विकसित भारत २०४७ : आव्हाने आणि उपाय’ एकदा पडताळून पहायला हवे.

पुढे: २०६
एपीके पब्लिशर्स
किंमत: रु. ५००/-

अलिकडच्या काळात जागतिकीकरणामुळे आंतरराष्ट्रीय बाजाराचे पडसाद भारतात त्वरीत उमटू लागले. २००८ मध्ये जागतिक मंदी आली, त्याचा फटका आपल्यालाही बसला. परंतु तेव्हा पंतप्रधान डॉ. मनमोहन सिंग यांनी वेळीच दशता घेतल्यामुळे इथल्या बँका आणि वित्तीय क्षेत्रावर त्याचा खरेपरिणाम होण्याचे टळले. मात्र गेल्या दशकभरात आंतरराष्ट्रीय व्यापाराशी संबंधित अशा क्षेत्रांमधील भारतातील प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष रोजगारनिर्मितीही घटली असल्याचे निरीक्षण जागतिक बँकेच्या अर्थतज्ज्ञांनी नोंदवले. खरे तर चीनने रोजगारप्रधान उत्पादन क्षेत्रांमधून हळूहळू अंग कडून घेतल्यामुळे भारताला त्या क्षेत्रातील मालाची निर्यात वाढवण्याची उत्तम संधी प्राप्त झाली होती. परंतु ती भारताने साधली नसल्याचे जागतिक बँकेला वाटते.

वस्तुतः परेल, चर्मोद्योग, वस्त्रप्रावरणे आणि पादत्राणे या क्षेत्रांमध्ये गुंतवणुकीच्या तुल-नेत मोठ्या प्रमाणावर रोजगार निर्माण होत-े. गेल्या काही काळात चीनमध्ये मजुरीचे दर वाढू लागल्यानंतर मात्र अनेक कंपन्यांनी या क्षेत्रातून माघार घेण्यास सुरुवात केली. त्याचा लाभ बांगलादेश, व्हिएतनाम, पोलंड, फ्रान्स या देशांनी घेतला आणि २०१५ ते २०२२ काळात जगाच्या व्यापारातील आपला या क्षेत्रातील हिस्सा वाढवला. उलट, वस्त्र, चर्मोद्योगच नव्हे, तर रत्न आणि अभूषणे आणि सागरी उत्प-दने या मजूरप्रधान उद्योगांमधील भारताची निर्यात बारा टक्क्यांनी घसरली आहे. भारता-ची वस्त्रनिर्यात ३५ अब्ज डॉलर्सपर्यंतच कुंठित झाली आहे. उलट, मुक्त व्यापार करार करून तसेच अल्पविकसित देशाच्या दर्जाचा लाभ उठवून व्हिएतनाम आणि बांगलादेशने आपला बाजारहिस्सा वाढवून घेतला. २०२३-२४ मध्ये भारताची विकासगती ८.२ टक्के राहिली. त्यामुळे ‘सर्वाधिक गतीने वाढणारा देश’ म्हणून आपण ख्याती प्राप्त केली. असे असूनही शहरी तरुणांम-ध्ये बेरोजगारीचा दर १७ टक्क्यांसाठी आसपास असणे, ही चिंतेची बाब आहे. त्यामुळे जागतिक मूल्यसाखळीत भारताची अर्थव्यवस्था अधिक प्रमाणात रुजवणे आवश्यक आहे. तसे झाल्यास, देशाला नवनवीन संधी प्राप्त होऊन बेकारांना नोकऱ्या मिळतील. त्यासाठी केंद्र सरकारला आपल्या निर्यात धोरणात बदल करावा लागेल. आयात-निर्यात अधिक सुरळीत आणि कमी

खर्चात होईल, अशी धोरणे आखावी लागतील. भारताने विविध देशांशी मुक्त व्यापार करार केला असला, तरी त्यातून डिजिटल व्यापारासारखी क्षेत्रे वगळली असल्याचे सूक्ष्म निरीक्षण जागतिक बँकेने नोंदवले आहे.

अलिकडच्या काळात स्थिती वेगळी असली तरी गेल्या काही वर्षांमध्ये भारत आणि चीनचे

भविष्यवेधी नियोजनाची गरज

संबंध विकोपाला गेले आणि भारताने चीनवर बहिष्काराचे अस्र उगारले. मागील काही वर्षांमध्ये भारत चीनकडून जेवढ्या मूल्याची एकूण आयात करत होता, त्याच्या केवळ एक पंचमांश माला-ची निर्यात आपण चीनला केली आहे. चीनला भारताकडून दर वर्षी सरासरी १३ अब्ज डॉलर्स इतकी निर्यात केली जाते तर चीनकडून होणाऱ्या आयातीचे प्रमाण सुमारे ६६ अब्ज डॉलर्स इतके अाहे. भारता-तून चीन-ला सेंद्रिय रसायने, शुद्धीकृ त तांबे, कापूस धागा, मिरी, वनस्पती तेल, मासे, मसाले, लोह खनिज, ग्रॅनाईट पेट्रोलियम उत्पादनांची निर्यात केली जाते तर चीनकडून भारतात मुख्यतः विद्युत यंत्रसामग्री आणि अन्य यांत्रिक साधनांची आयात केली जाते. पूर्वी भारतातून चीनला कॉपर वॅथझसची मोठ्या प्रमाणावर निर्यात केली जात असे. मात्र गेल्या काही वर्षांमध्ये ही स्थिती राहिलेली नाही. गेल्या वर्षी कापूस आणि कापूस धाग्याची निर्यातही मंदावली. भारत चीनकडून स्वयंचलित डेटा

प्रोसेसिंग मशिन्स, दूरध्वनी सामग्री, व्हिडिओ फोन, इलेक्ट्रॉनिक सर्किट्स, ट्रान्झिस्टर, सेमि कंडक्टर डिव्हायसेस, प्रतिजैविके, खते, टीव्ही कॅमेरे, रेकॉर्डिंगची साधने, वाहनांचे घटक वगैरेची आयात करू लागला. भारतात दूरसंचार क्रांती झाल्यामुळे चीनकडून मोठ्या प्रमाणावर दूरसंचार सामग्री आणि मोबाईल फोनची आयात होऊ

लागली. आता भारतात मोबाईल फोन्सचे अधिक उत्पादन होऊ लागले आहे. त्यामुळे आयात कमी झाली आहे. आजही भारत चीनला मुख्यतः कच्च्या मालाची निर्यात करतो. अर्थात अलीकडील काळात मूल्यवर्धित निर्यातही सुरू आहे. कर्करोगावरील औषधे, वाहनांचे घटक, प्रक्रियायुक्त खाद्यान्ने यांची निर्यात वाढू लागली आहे. ही स्वागतार्ह बाब मानली पाहिजे. पूर्वी भारत चीनला कच्चा कापूस निर्यात करत असे आणि कापसाचा धागा आयात करत असे. परंतु आजकाल आपण कापसाचा धागा आयात करण्याऐवजी निर्यात करू लागलो आहोत.

चीनने आपला मोर्चा रोजगारप्रधान उद्योगांकडून मध्यम आणि उच्च तंत्रज्ञानयुक्त उद्योगांकडे वळवला आहे. त्यामुळे तो भारताकडून कापूस धागा आयात करू लागला आहे. इतरही काही उद्योगांसंदर्भात हीच बाब लागू पडते. १९व्या शतकात भारत ब्रिटिशांना कच्चा माल पुरवत होता. त्यावर प्रक्रिया करून ब्रिटिश भारताला तयार उत्पादने पाठवत. त्या काळात भारत कच्चा कापूस, नीळ, अफू, ताग, चहा, कच्चे चामडे या वस्तूंची निर्यात करत असे तर ब्रिटनमधून कापूस धागा, लोखंड आणि पोलाद उत्पादनांची आयात करत असे. वासाहतिक काळात ब्रिटन हा भारताचा सर्वात मोठा व्यापारी भागीदार देश होता. ‘सेंटर फॉर इकॉनॉमिक स्टडीज अँड प्लॅनिंग’ या दिल्लीस्थित संस्थेचे प्राध्यापक विश्वजित धर यांच्या मते भारत आणि चीनमधील सध्याचा व्यापार हा वासाहतिक काळासारखाच आहे.

चीनमध्ये प्रचंड उत्पादन होते. त्याची निर्यात जगाला केली जाते. भारताप्रमाणे ऑस्ट्रेलियाकडूनही चीन मोठ्या प्रमाणावर कच्चा माल आणि सामग्रीची आयात करत असतो. चीनमधून आलेल्या मालावर बहिष्कार घालण्याच्या कितीही गर्जना केल्या, चिनी प्सवर बंदी घातली, तरीदेखील आजही जागतिक बाजारपेठेत

चीन भारताच्या कित्येक कोस पुढे आहे. मात्र आज केवळ भारत-चीन संबंधांचा प्रश्न नसून चीनच्या पिछेहाटीचा योग्य तो फायदा उठवण्यात भारत कमी पडत आहे, हा आहे. वर्षभरापुर्वी जागतिक उत्पादनाचा दृष्टिकोन अंधःकारमय दिसत होता. त्याला चीनमधील उत्पादन अपवाद नव्हते. अलिकडच्या काळातले णि बाजारातील संकट, कमकुवत देशांमागणी आणि उत्पादन जवळपासच्या प्रदेशात आणि स्वस्त ठिकाणी स्थलांतरित करण्याचा सततचा कल यामुळे निर्यात आणि देशांतर्गत मागणी कमी होत आहे. त्यामुळे चीनी उत्प-ादनावर दबाव येत आहे. ‘इंटरॅक्ट नॅलिसिस मॅन्युफॅक्चरिंग इंडस्ट्री’ आउटपुट (एम.आय.ओ) ट्रॅकर त्रैमासिक प्रकाशित केला जातो. तो वेगाने वाढणाऱ्या उत्पादन क्षेत्राबाबत महत्त्वाची अंतर्दृष्टी प्रदान करतो. अहवालात ४५ देशांमधील १०२ हून अधिक उद्योग आणि उप-उद्योगांचा सम

रिअल इस्टेट क्षेत्रातील संकटाबरोबरच बाजारात आत्म विश्वासाचा अभाव आणि देशांतर्गत अपुरी मागणी यामुळे हे क्षेत्र अपेक्षेप्रम णे गती घेताना दिसत नाही. खड्डेयुक्त रस्ते, मालवाहतुकीचा मंदावलेला वेग, विजेचे प्रचंड दर, उदंड भ्रष्टाचार या त्रुटींवर आपण मात करू शकलेलो नाही. यामुळे निर्यातखर्च वाढतो आणि आपण स्पर्धेत टिकत नाही. हे दोष दूर करायचे तर भविष्यवेधी नियोजन व्हायला हवे.

िवेश असून पाच वर्षांच्या अंदाजासह १५ वर्षांचा ऐतिहासिक डेटा सादर केला गेला आहे. ताज्या माहितीनुसार चीनमध्ये चलनविषयक आणि वित्तीय धोरणे प्रभावी होण्यास सुरुव-ात होईल आणि अधिक उत्तेजनात्मक उपाय अपेक्षित आहेत. तथापि, वाढ अजूनही कमकुवत आहे आणि येत्या काळात चीनचा ‘एम.आय.ओ’ किंमतवाढीचा अंदाज तीन टक्क्यांवरून २.६ टक्क्यांपर्यंत कमी करण्यात आला आहे. हे चीनच्या उत्पादन उद्योगासाठी निराशाजनक आहे. पुढील काळात वाढीचा वेग वाढण्याची अपेक्षा आहे. रिअल इस्टेटच्या संकटाबरोबरच बाजारपेठेतील आत्मविश्वासाचा अभाव आणि देशांतर्गत अप-ुरी मागणी यांचाही चीनच्या उत्पादन उद्योगाच्या विकासावर परिणाम झाला आहे. कोरोनानंतरच्या तीन वर्षांमध्ये खासगी उद्योगांकडून आत्मविश्वास आणि गुंतवणुकीला फटका बसला आहे तर गेल्या मध्ये रोजगार, ग्राहकांचा आत्मविश्वास, बाजार या सर्व गोष्टी मंदावल्या आ-र्षभूमीवर भारताने फायदा उठवायला हवा होता; परंतु आशियातील अन्य छोट्या देशांनी फायदा उठवला असताना भारत अपयशी ठरला. भारतातील रस्ते खड्डेयुक्त असल्यामुळे कारखान्यांमधून बंदरांपर्यंतच्या मालवाहतुकीचा वेग मंद असतो. विजेचे दरही प्रचंड आहेत आणि ठिकठिकाणी उदंड भ्रष्टाचार आहे. यामुळे निर्यातखर्च वाढत असतो आणि स्पर्धेत आ-पला माल टिकत नाही.या त्रुटींसंदर्भात शासनाने पावले उचलणे आवश्यक आहे.

नजरेत भरणारी सोनम

सोनम बाजवा ही पंजाबी आणि हिंदी चित्रपटसृष्टीतील लोकप्रिय अभिनेत्री आणि मॉडेल आहे. २०१२ मध्ये तिने फेमिना मिस इंडिया स्पर्धेत भाग घेतला आणि तिथूनच तिच्या करिअरला दिशा मिळाली. २०१३ मध्ये आलेल्या 'बेस्ट ऑफ लक' या पंजाबी चित्रपटातून तिने पदार्पण केले. पुढे पंजाब १९८४, निकका झैलदार, कॅरी ऑन जट्टा २, शद्दा यासारख्या हिट चित्रपटांमुळे ती प्रेक्षकांच्या मनात घर करू लागली. ग्लॅमरस लूक, सुंदर डान्स स्टाईल आणि नैसर्गिक अभिनय यामुळे तिला विशेष ओळख मिळाली. लवकरच सोनमने हिंदी चित्रपटातही प्रवेश केला. 'स्ट्रीट डान्सर २-३डी' मध्ये ती झळकली होती. तिने अनेक

लोकप्रिय म्युझिक व्हिडिओमध्येही काम केले आहे. आज ती पंजाबच्या टॉप हिरोईनपैकी एक मानली जाते. साधेपणा, मेहनत आणि प्रेक्षकांशी जोडणारी अभिनयशैली हा तिच्या यशाचा मुख्य आधार आहे. निर्माता साजिद नाडियादवाला यांच्या 'बागी ४' मध्ये सोनमने मुख्य भूमिका साकारली आहे. या चित्रपटातल्या 'अकेली लैला' या गाण्यात तिने बहार उडवून दिली आहे. टायगर श्रॉफबरोबरची तिची केमिस्ट्री मस्त जुळली आहे. आता हा चित्रपट तिच्या कारकिर्दीत यशाचे माप घालेल का हे पहायचे.

पुन्हा एकदा पल्लवी जोशी...

बहुचर्चित 'बॅंगॉल फाइल्स' हा विवेक अग्निहोत्री दिग्दर्शित, मिथुन चक्रवर्ती, अनुपम खेर, पल्लवी जोशी आणि दर्शन कुमार यांच्या प्रमुख भूमिका असलेला ऐतिहासिक राजकीय चित्रपट सध्या प्रेक्षकांचे लक्ष वेधतो आहे. या चित्रपटात पल्लवी जोशींनी 'माता भारती' ही

अत्यंत महत्वाची भूमिका साकारली आहे. वयस्कर दिसणे आणि ती भूमिका करणे खरोखरीच कठीण आहे, असा अनुभव त्यांनी सांगितला. पल्लवी जोशींची संपूर्ण कारकीर्द आणि चित्रपट प्रवास प्रेरणादायी आहे. त्यांनी कारकिर्दीत कठीण काळही पाहिला. 'माझ्यासाठी चित्रपट ही शिल्पकला, चित्रकला अशा इतर कलांसारखीच कला आहे. ते कर्मणुकीचे साधन नाही. ही कला सादर करताना त्यात भारतीयत्व दिसायला हवे.' असे अभिनेत्री-निर्माती पल्लवी जोशी म्हणतात. ताश्कंद फाइल्स, काश्मीर फाइल्स या चित्रपटांनंतर आता 'बॅंगॉल फाइल्स' प्रदर्शित होतो आहे

त्यासंदर्भात त्या बोलत होत्या. सुमारे ५० वर्षे त्या मनोरंजनक्षेत्रात काम करत आहेत. हिंदी आणि मराठी मालिका, रंगमंच आणि चित्रपट या सर्वच माध्यम ज्ञान त्यांनी कामे केली आहेत. झालेली टीका, चित्रपटांसाठी केलं जाणारं संशोधन याविषयी त्या मनमोकळेपणाने बोलल्या. पल्लवी जोशी म्हणतात की त्या इतिहासाच्या विद्यार्थिनी आहेत. आपला इतिहास जाणून त्यात खोलवर जाऊन संशोधन करणे हा त्यांचा आवडीचा विषय आहे. त्यांचे पती विवेक अग्निहोत्री यांनादेखील संशोधांनाची आवड आहे. 'बॅंगॉल फाइल्स'साठी त्यांनी चार वर्षे संशोधन केले आहे. माहीत नसलेला इतिहास प्रेक्षकांपर्यंत प्रभावीपणे पोचवण्यासाठी या माध्यम ाचा वापर नक्कीच करायला हवा' असे पल्लवी म्हणतात.

वेगवेगळ्या धाटणीचे चार चित्रपट सध्या विशेष चर्चेत आहेत. बॅंगॉल फाइल्स, बागी ४, उफ ये सियाप्पा आणि इन्स्पेक्टर झेंडे असे चार चित्रपट सध्या तिकिट खिडकीवर प्रेक्षकांचा कौल आजमावत आहेत. या चार चित्रपटांपैकी कोणत्या चित्रपटाला प्रेक्षक न्याय देतात ही बाब चित्रपटविश्वासाठी नक्कीच उत्सुकतेची ठरणार आहे. 'द काश्मीर फाइल्स' आणि 'द ताश्कंद फाइल्स' नंतर विवेक अग्निहोत्रींचा नवा चित्रपट रसिकांपुढे आहे. आधी या चित्रपटाचं नाव 'द दिल्ली फाइल्स' असं होतं मात्र, या चित्रपटाचं नाव बदलून आता 'द बंगाल फाइल्स : राईट टू लाईफ'

नव्या चित्रपटांची मेजवानी

असं करण्यात आलं आहे. प्रेक्षकांच्या भावना लक्षात घेऊन या चित्रपटाचं नाव बदलण्याचा निर्णय निर्मात्यांनी घेतला. हा चित्रपट काळणीपूर्वी भारतात घडलेल्या भीषण सांप्रदायिक दंगलींवर आधारित आहे.

टायगर श्रॉफ, संजय दत्त, सोनम बाजवा या दमदार अभिनेत्यांच्या अभिनयाने नटलेला 'बागी ४' या चित्रपटाचीही सध्या हवा आहे. हरनाज संधू या अभिनेत्यासाठी हा पदार्पणाचा चित्रपट आहे. आपल्या प्रेमासाठी आणि न्यायासाठी जगभरातील

शत्रूंचा सामना करणारा आणि त्याच्या अक्शन कौशल्यांनी गुन्हेगारांना धडा शिकवणारा टायगर श्रॉफ या चित्रपटात चाहत्यांना पहायला मिळेल. 'उफ ये सियाप्पा' हा चित्रपट अपेक्षेप्रमाणेच विनोदी असणार आहे. सोहम शाह, नुसरत भरुचा, नोरा फतेही आणि उमर कपूर अभिनीत हा कॉमेडी-थ्रिलर आहे. हा कौटुंबिक चित्रपट असून प्रेमकथा आणि त्याभोवती गुंफलेली कॉमेडी थ्रिलर असे या चित्रपटाचे वर्णन करता येईल, असा दिग्दर्शक जी. अशोक यांचा दावा आहे.

सत्यघटनेवर आधारित 'इन्स्पेक्टर झेंडे'

'इन्स्पेक्टर झेंडे' हा चित्रपट सत्यघटनेवर आधारित आहे. मुंबई पोलिस अधिकारी मधुकर झेंडे यांनी कुख्यात गुन्हेगार चार्ल्स सोभराज याला दोन वेळा अटक केली होती. त्यावर बेतलेली या चित्रपटाची कथा त्यांच्या आणि गुन्हेगाराच्या शह-काटशहाच्या पाठलागावर आधारलेली आहे. थरार, तपास आणि

गुन्हेगाराला फसवण्यासाठी केलेले बुद्धीचे डावपेच यामुळे हा चित्रपट वेगळा ठरतो. चित्रपटाचा टोन कॉमेडी-थ्रिलर प्रकारातला आहे. त्यात थरार आहेच, शिवाय हलकाफुलका विनोदी रंगही आहे. या चित्रपटात मनोज बाजपेयी यांनी इन्स्पेक्टर मधुकर झेंडे यांची दमदार भूमिका केली आहे. चार्ल्स सोभराजच्या भूमिकेत जिम सार्थ आहे. याशिवाय

सचिन खेडेकर, गिरीजा ओक, भालचंद्र कदम, हरीश दुधडे यासारखे कलाकार महत्वाच्या भूमिका देणारे आहेत. चित्रपटाचे दिग्दर्शन आणि लेखन चिन्मय मांडलेकर यांनी केले आहे. निर्मिती जय शेवकर्माणी आणि ओम राऊत यांनी पेलली आहे. हा चित्रपट 'नेटफ्लिक्स'वर प्रदर्शित होणार आहे. यामुळे तो जागतिक प्रेक्षकांपर्यंत थेट पोहोचेल.

रविवार | दि. १४ सप्टेंबर २०२५ | पान ०४

हुरहूर लावणारी एक्झिट

ऐन गणेशउत्सवाच्या धामधुमीत दोन दिग्गज कलाकारांच्या निधनामुळे मराठी मनोरंजन विश्वावर शोककळा पसरली. लोकप्रिय अभिनेत्री प्रिया मराठे हिने वयाच्या ३८ व्या वर्षी अखेरचा श्वास घेतला. कर्करोगाशी झुंज अपयशी ठरल्याने तिची प्राणज्योत मालवली. सुप्रसिद्ध अभिनेते श्रीकांत मोघे यांची सून आणि शंतनू मोघेची पत्नी असणारी प्रिया मराठीसह हिंदी मनोरंजन विश्वातील लोकप्रिय अभिनेत्री होती. चार दिवस सासूचे, या सुखांनो या, पवित्र रिश्ता, बडे अच्छे लगते हैं अशा मालिकांमध्ये तिने महत्वाची भूमिका बजावली होती. गेल्या दोन-अडीच वर्षांपासून ती कर्करोगाशी झुंज देत होती. 'तुझे मी गीत गात आहे' ही तिची अखेरची

मालिका तर 'अ परफेक्ट मर्डर' हे शेवटचे नाटक ठरले.

'चिमणराव' मालिकेतील गुंड्याभाऊ या भूमिकेमुळे खऱ्या अर्थाने लोकप्रिय झालेले अभिनेते बाळ कर्वे यांचे २८ ऑगस्ट या दिवशी वयाच्या ९५ व्या वर्षी निधन झाले. मूळचे इंजिनीअर असलेले बाळ कर्वे अभिनयाच्या आवडीमुळे या क्षेत्रात आले. सूर्याची पिढे, रथचक्र, तांदूळ निवडता निवडता, मनोमनी, कुसुम मनोहर लेले, आई रिटायर होतेय अशा अनेक नाटकांमध्ये त्यांनी काम केले होते. प्रपंच, राधा ही बावरी, वहिनीसाहेब, स्वामी, उंच माझा झोका या मालिकांमधील बाळ कर्वे यांच्या भूमिका लोकप्रिय झाल्या होत्या. गोडीगुलाबी, जैत रे जैत, सुंदरा सातारकर, चांदोबा चांदोबा भागलास का, चटक चांदणी अशा चित्रपटांमध्ये त्यांनी केलेल्या भूमिका विशेष

गाजल्या. उत्कृष्ट अभिनय, मराठी भाषेवरील प्रभुत्व, नम्र स्वभाव, सहकलाकारांबरोबरची मैत्री अशा गुणांमुळे बाळ कर्वे ओळखले जात असत.

२४

ऑगस्टपासून सलमान खान संचालित 'बिग बॉस सीझन १९' हा शो प्रसारित होत आहे. या शो मध्ये अलिकडच्या एपिसोडमध्ये ताण वाढवणाऱ्या बऱ्याच घटना घडल्या. 'असेच चालू राहिले तर मी आता स्वयंपाकाची जबाबदारी घेणार नाही. तुम्हीच ठरवा.' असे सांगून कुनिका सदानंदने इतर स्पर्धकांच्या टीकेमुळे आणि दबावामुळे कॅप्टन्सीचा

'बिग बॉस'मध्ये वाढमालिका सुरु!

राजीनामा दिला. कुनिकाच्या राजीनाम्यानंतर घरातील सदस्यांनी आश्चर्य व्यक्त करताना नवीन कॅप्टन म्हणून निवडले. कॅप्टन्सीमुळे तिला नामनिर्देशनापासून सूट, घरातील कामांपासून मुक्तता आणि इतर सदस्यांना शिक्षा देण्याचा अधिकार मिळाला आहे. दुसरीकडे, फरहाना भट आणि बसीर अली यांच्यात झालेल्या वादामुळे बसीरने फरहानाच्या गादीला घराबाहेर ओढून नेलेले दिसले. त्यामुळे घरात तणाव वाढलेला आहे. या आठवड्यातील नॉमिनेशन टास्कमध्ये मुदुल तिवारी, अवेज दरबार, कुनिका सदानंद, तान्या मित्रल आणि आमल मलिक यांचा समावेश आहे. या टास्कमध्ये घरात तणाव निर्माण झाला आहे. विशेष म्हणजे या आठवड्यात 'रूम ऑफ फेथ' नावाची नवी सुविधा देण्यात आली आहे. त्यामुळे घरातील सदस्यांना भावनिक आणि धोरणात्मक आव्हानांचा सामना करावा लागेल.

'इ

सी खुशी' ही वेब सिरीज सध्या 'सोनी सब' या ओटीटी प्लॅटफॉर्मवर उपलब्ध आहे.

ही मालिका १८ ऑगस्टला 'सोनी

सब'वर सर्वप्रथम प्रसारित झाली. आता ती 'सोनी लिब' आणि ओटीटी प्ले प्रीमियमवरही स्ट्रीमिंगसाठी उपलब्ध झाली आहे.

यात एकूण १३ भाग आहेत. ही मालिका २००४ मध्ये प्रसारित झालेल्या 'शेमलेस' या ब्रिटिश मालिकेची भारतीय आवृत्ती आहे. मालिकेची कथा मुंबईत राहणाऱ्या अन्विता या २१ वर्षांच्या मध्यमवर्गीय मुलीभोवती फिरते. आईच्या अनुपस्थितीत ती आपल्या पाच लहान भावंडांची काळजी घेते, मद्यपान करणाऱ्या वडिलांशी संघर्ष करते आणि स्वतःच्या स्वप्नांचा त्याग करून कुटुंबाच्या जबाबदाऱ्या पेलते. अन्विता

दिवेकरच्या मुख्य भूमिकेत सुमि

तौकीर खान या अभिनेत्रीने रंग भरले आहेत तर अन्विताच्या प्रियकराचे काम राजत वर्माने केले आहे. विशेष म्हणजे या मालिकेला १० पैकी ९ रेटिंग मिळाले

नक्की पाहण्याजोगी 'इत्ती सी खुशी'

असून ही एक भावनिक आणि कौटुंबिक दृष्टिकोनातून रंगतदार मालिका ठरत आहे.